

การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม

นายพงศ์ธร โพธิ์พุดศักดิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษา นอกโรงเรียน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2546

ISBN 974-17-5785-9

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A DEVELOPMENT OF THE KNOWLEDGE TRANSMISSION PROCESS
IN RURAL AREAS OF AGRICULTURE WISDOM HOLDERS

Mr.Pongtorn Popoonsak

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Non-Formal Education

Department of Non-Formal Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic year 2003

ISBN 974-17-5785-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครูภูมิปัญญาไทย
ด้านเกษตรกรรม

โดย

นายพงษ์ธร โพธิ์พุกศักดิ์

สาขาวิชา

การศึกษานอกระบบโรงเรียน

อาจารย์ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.รัตนา พุ่มไพศาล

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

ดร.ปาน กิมปี

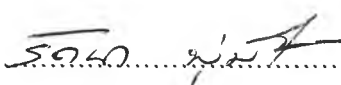
รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภวัฒน์ พลายน้อย

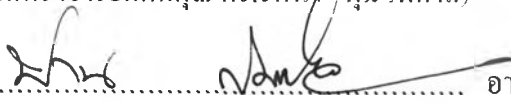
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต

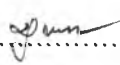

..... คณะบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูริย์ สินลารัตน์)

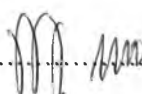
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อาชญญา รัตนอุบล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.รัตนา พุ่มไพศาล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร.ปาน กิมปี)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภวัฒน์ พลายน้อย)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล)

..... กรรมการ
(ดร.บุญเหลือ ทองอยู่)

พงศ์ธร โพธิ์พลศักดิ์ : การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม.
(A DEVELOPMENT OF THE KNOWLEDGE TRANSMISSION PROCESS IN RURAL AREAS OF
AGRICULTURE WISDOM HOLDERS) อ.ที่ปรึกษา : ศ.ดร.รัตนา พุ่มไพศาล, อ.ที่ปรึกษาร่วม :
ดร.ปาน กิมปี และ รศ.ดร.ศุภวลัย พลายน้อย , 237 หน้า. ISBN 974-17-5785-9

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาและพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม โดยศึกษาแบบพหุกรณี ซึ่งศึกษาจากครุภูมิปัญญาไทยจำนวน 6 คน และมีพื้นที่ที่ศึกษาใน 5 ภาค คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออก ผู้วิจัยใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำรายงานการวิจัย รวมทั้งสิ้น 16 เดือน การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การศึกษาเอกสาร และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม กระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมที่ได้พัฒนาขึ้น ได้รับการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้จากผู้ทรงคุณวุฒิด้วยวิธีการจัดสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

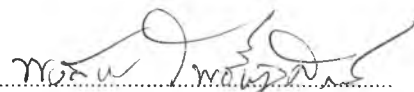
1. ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมนั้น พบว่า ครุภูมิปัญญาไทยเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ทางการเกษตรระดับสูง เคยประสบปัญหาต่าง ๆ อย่างรุนแรง แต่ด้วยความอดสาหาอีกทั้งเป็นนักคิดและนักปฏิบัติจึงสามารถสร้างรายได้อย่างมั่นคง และได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชนเป็นจำนวนมาก โดยองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดได้เน้นการทำเกษตรกรรมแบบเกษตรกรรมทางเลือก ซึ่งเป็นการทำการเกษตรที่ปฏิเสธการใช้สารเคมี แต่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและใช้วิถีธรรมชาติเป็นหลัก และใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ผู้รับการถ่ายทอดส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ประสบปัญหาต่าง ๆ ต้องการรับความรู้และการฝึกปฏิบัติให้สามารถทำการเกษตรเพื่อลดรายจ่ายให้แก่ครอบครัว ซึ่งทำให้ผู้รับการถ่ายทอดได้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ และลดมลภาวะจากสารพิษที่เคยใช้อย่างมาก นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภาครัฐ ได้ขอความช่วยเหลือจากครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมในการกำหนดแนวนโยบายและการอบรมประชาชน

2. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม 6 กรณีศึกษา โดยสรุปพบว่ามี 6 ขั้นตอน ได้แก่ การประมวลปัญหาและความต้องการของผู้รับการถ่ายทอด การปรับเปลี่ยนวิธีคิด การพัฒนาโครงการถ่ายทอดความรู้ด้านเกษตรกรรม การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ การฝึกปฏิบัติและศึกษาดูงาน และการประเมินผลการนำไปปฏิบัติ โดยครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมแต่ละท่านมีกลวิธีในการถ่ายทอดความรู้ที่แตกต่างกัน อาทิ การฝึกอบรมระยะสั้น การสาธิต การบรรยาย การศึกษาดูงาน การฝึกปฏิบัติ การอภิปรายซักถาม การศึกษาเรียนรู้ตามธรรมชาติ และการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับการศึกษาดูงานหรือการฝึกปฏิบัติได้ใช้เครือข่ายของครุภูมิปัญญาไทยที่อยู่ใกล้เคียงร่วมถ่ายทอดในด้านที่เครือข่ายมีความรู้ความชำนาญ นอกจากนี้ยังได้นำเอาความเชื่อ ขนบธรรมเนียมในท้องถิ่น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความเป็นพวกเดียวกัน การไม่เป็นพิธีรีตอง การประเมินด้วยตนเอง การยกย่องให้เกียรติ และการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มาใช้ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้วย

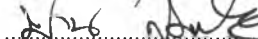
ภาควิชา การศึกษานอกโรงเรียน

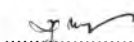
สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน

ปีการศึกษา 2546

ลายมือชื่อนิติศ

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

4284927027 : MAJOR NON – FORMAL EDUCATION

KEY WORD : KNOWLEDGE TRANSMISSION / AGRICULTURE WISDOM HOLDERS / NON-FORMAL EDUCATION

PONGTORN POPOONSAK: A DEVELOPMENT OF THE KNOWLEDGE TRANSMISSION PROCESS
IN RURAL AREAS OF AGRICULTURE WISDOM HOLDERS. THESIS ADVISOR :

PROF.RATTANA POOMPAISARN, Ph.D.; THESIS CO-ADVISORS: PAN KIMPEE, Ph.D.

ASSO. PROF.SUPAWAN PLAINOY, Ph.D. 237 pp. ISBN 974-17-5785-9

The purposes of this study were to study and to develop the knowledge transmission process model of agriculture wisdom holders in multi-cased studies. The samples were 6 agriculture wisdom holders and the study areas were 5 regions of Thailand: the central region, the northern region, the north-eastern region, the southern region and the eastern region. The researcher spent 16 months in data collection, data analysis and reporting procedures. The data collection was done through in-depth interview, documentary study and non-participatory observation. The developed model of the knowledge transmission process of agriculture wisdom holders was evaluated by the experts with focus group discussion method.

The research findings were as follows:

1. In the study of the knowledge transmission process of agriculture wisdom holders, the researcher found that those wisdom holders are very experienced and expertise on agriculture. They had encountered many serious problems; but they finally overcome those problems with diligence. As being thinkers and practitioners, they could have stable income and also imparted the body of knowledge emphasizing on alternative agriculture to many people. The alternative agriculture refused the utilization of chemicals; but concerned for the environment by mainly using natural ways of farming. In addition, they lived on the way of sufficient economic theory. Most trainees were farmers in trouble so that they needed both knowledge and practices to be successful in agriculture and to reduce expenses besides, the public sector agencies requested that those agriculture wisdom holders helped determine the policy and training for running business firmly. As a result, those trainees could have enough earnings and helped reduce the amount of toxic chemicals to the environment.

2. According to the six case-studies of the knowledge transmission process of agriculture wisdom holders, the transmission process consisted of 6 steps which were learning needs assessment, thinking transformation, curriculum development, knowledge and experience transmission, practice and visiting study and evaluation. Those agriculture wisdom holders had their own techniques of the knowledge transmission such as short training courses, demonstration, lecture, a tour of inspection, practice, discussion, informal learning, and the use of electronic media. For the knowledge transmission with a tour of inspection or practice, there were collaborations among the nearby network of the wisdom holders based on their specialty. Furthermore, the knowledge transmission was also involved with beliefs, local tradition, Buddhism doctrine, companionship, informal setting, self-evaluation, mutual respect, and cooperation.

Department Non-Formal Education

Field of Study Non-Formal Education

Academic year 2003

Student's signature

Pongtorn Popoonsak

Advisor's signature

Rattana Poompaisarn

Co-advisor's signature

Pan Kimpee

Co-advisor's signature

Supawan Plainoy

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณา จากศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.รัตนา พุ่มไพศาล ดร.ปาน กิมปี และ รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภวัลย์ พลายน้อย ซึ่งท่านได้ให้คำปรึกษาแนะนำตลอดจนช่วยพิจารณาแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในความกรุณาของท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณผู้บังคับบัญชา(กรมการศึกษานอกโรงเรียน) ทุกระดับที่อนุญาติให้ลาศึกษาต่อ ขอขอบคุณผู้บริหารศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด / อำเภอ ครูอาสา และเจ้าหน้าที่ ในจังหวัด ฉะเชิงเทรา กาญจนบุรี บุรีรัมย์ พัทลุง และ น่าน ที่ช่วยติดต่อประสานงานและอำนวยความสะดวก เป็นห่วงเป็นใยผู้วิจัยเป็นอย่างดี

กราบขอบพระคุณ คุณพ่อ – คุณแม่ ผู้ล่วงลับไปแล้ว ที่ให้การอบรมเลี้ยงดูให้เห็นความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียน จนทำให้ลูกประสบความสำเร็จในชีวิตเป็นอย่างดี ...

ขอขอบพระคุณ ดร.ชัยยศ อิ่มสุวรรณ ดร.คมพลสุวรรณภูฏ ผอ.ปรเมศวร์ สุขมาก ดร.วิมลลักษณ์ ชูชาติ และ นางสาวกรรณิการ์ บารมี ที่กรุณาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณากระบวนการถ่ายทอดความรู้ และขอบคุณนายอาทิตย์ แดงพวงไพบูลย์ ที่ให้เอกสารสนับสนุนการสนทนากลุ่ม

ขอขอบพระคุณ ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์, ครูเคียง กงแก้ว, ครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม , ครูเสวก มาลาพงษ์, ครูบาคำเคื่อง ภาษี และ ครูชูศักดิ์ หาดพรม ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล และให้ที่พักพิงแก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณเสี่ยจำและไท(นายเจนวิทย์ นกแจ้ และ นางสาวพรวัลย์ เสริมสุข-ประเสริฐ) ที่ได้สนับสนุนทุนในการศึกษา และเป็นกำลังใจเสมอมา

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นทุกท่านโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.รังสรรค์ สุกันทา ดร.วุฒิพล สกลเกียรติ และดร.พจนา เอื้องไพบูลย์ ที่สนับสนุนช่วยเหลือผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอขอบคุณชาญ มอทิพย์ ที่สนับสนุนผู้วิจัยในการจัดทำรูปเล่มและให้กำลังใจ

ขอขอบคุณ นางอัจฉราวรรณ(พี่สาว)และนายศักดิ์วิทย์ เข้มสะโฮ , นางศุภวรรณ (น้องสาว)และ นายสรยุทธ ชรินทร์ และนางสาวศิริลักษณ์ ปุณทริกภักดิ์ ที่ช่วยสนับสนุนและให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ขอขอบคุณทุกท่านที่ไม่สามารถเอ่ยชื่อนามในที่นี้ได้ครบทุกท่าน ที่มีส่วนช่วยเหลือในการศึกษาและการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
1. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบท.....	11
1.1 ความหมายของกระบวนการถ่ายทอดความรู้.....	11
1.2 ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ในชนบท.....	15
1.3 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ในชนบทของครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม.....	18
1.3.1 ทฤษฎีการสร้างความรู้.....	19
1.3.2 กระบวนการเรียนการสอนตามแนวคิดแบบไทย.....	23
1.3.3 แนวคิดมโนธรรมสำนึก.....	25
1.3.4 ทฤษฎีการปรับเปลี่ยนการเรียนรู้.....	28
1.3.5 แนวคิดเรื่องคิดเป็น.....	31
1.3.6 ทฤษฎีการเรียนรู้ผู้ใหญ่.....	37
2. ประเภทเกษตรกรรม.....	42
2.1 เกษตรกรรมแผนใหม่.....	44

สารบัญ (ต่อ)

ช

	หน้า
2.2 เกษตรกรรมทางเลือก.....	46
2.3 เปรียบเทียบเกษตรกรรมแผนใหม่และเกษตรกรรมทางเลือก.....	49
3. ครัวภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม.....	52
3.1 ความหมายของภูมิปัญญา	52
3.2 การส่งเสริมครัวภูมิปัญญาไทย.....	55
3.3 การสรรหาครัวภูมิปัญญาไทย.....	60
3.4 ครัวภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม.....	64
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	66
5. กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	71
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	75
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาจากเอกสารและสื่อ	75
ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม.....	76
2.1 การคัดเลือกกรณีศึกษา.....	76
2.2 วิธีการวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	77
2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการตรวจสอบ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	79
ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของ ครัวภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม	81
3.1 นำเสนอกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครัวภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม.....	81
3.2 ตรวจสอบกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครัวภูมิปัญญา- ไทยด้านเกษตรกรรมด้วยการสนทนากลุ่ม	81
3.3 การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครัวภูมิปัญญา ไทยด้านเกษตรกรรม	86
บทที่ 4 ผลการศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครัวภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม.....	88
กรณีศึกษา 1 ครัววิบูลย์ เข็มเฉลิม	88

	หน้า
กรณีศึกษา 2 ครูเสวก มาลาพงษ์	102
กรณีศึกษา 3 ครูบาคำเคื่อง ภาณี	110
กรณีศึกษา 4 ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	125
กรณีศึกษา 5 ครูเคียง คงแก้ว	138
กรณีศึกษา 6 ครูชูศักดิ์ หาดพรหม	150
บทที่ 5 การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม	162
ตอนที่ 1 การสังเคราะห์รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม.....	162
ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์การสนทนากลุ่มและการปรับรูปแบบการถ่ายทอด ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม	168
ตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้าน เกษตรกรรม	169
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	172
สรุปผลการวิจัย	173
อภิปรายผล	177
ข้อเสนอแนะ.....	184
รายการอ้างอิง.....	187
ภาคผนวก.....	194
ภาคผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ.....	195
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	197
แบบสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม.....	198
แบบสัมภาษณ์ผู้รับการถ่ายทอดความรู้.....	202
ภาคผนวก ค แผนที่พื้นที่ศึกษาวิจัย	
- แผนที่ประเทศไทย 76 จังหวัด.....	206
- แผนที่จังหวัดฉะเชิงเทราแสดงถนนสายหลัก	207
- แผนที่จังหวัดกาญจนบุรีแสดงถนนสายหลัก	208
- แผนที่จังหวัดบุรีรัมย์แสดงถนนสายหลัก.....	209

สารบัญ (ต่อ)

ญ

	หน้า
- แผนที่จังหวัดพัทลุงแสดงถนนสายหลัก.....	210
- แผนที่จังหวัดน่านแสดงถนนสายหลัก.....	211
ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย	
ด้านเกษตรกรรม	212
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	237

สารบัญตาราง

ฉ

ตารางที่

หน้า

- 1 เปรียบเทียบวิธีการจัดการไร่นาเกษตรกรรมทางเลือก 3 ประเภท..... 47

สารบัญแผนภาพ

ฎ

แผนภาพที่	หน้า
1. ระบบการเรียนการสอน.....	12
2. วงจรการสร้างความรู้ตามแนวคิดของทฤษฎีคอนสตรัคติวิซึม	18
3. ทฤษฎีการสร้างปัญญา(Constructivism).....	22
4. กระบวนการเรียนการสอนของภูมิปัญญาไทยเดิม.....	24
5. รูปแบบของการคิดเป็น.....	33
6. แนวคิด “คิดเป็น”	35
7. กรอบแนวคิดการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครูภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม.....	73
8. การจัดแปลงเกษตรของครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม	91
9. กระบวนการเรียนรู้ที่จะสร้างความเชื่อมั่นของเกษตรกร โดยครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม...	93
10. การนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อลดหนี้สินเกษตรกร โดยครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม.....	95
11. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม.....	101
12. การจัดแปลงเกษตรของ ครูเสวก มาลาพงษ์	103
13. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูเสวก มาลาพงษ์.....	109
14. การจัดแปลงเกษตรของครูบาคำเคื่อง ภาษี	111
15. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูบาคำเคื่อง ภาษี.....	123
16. การจัดแปลงเกษตรของของครูบาทูทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์.....	126
17. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูบาทูทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์.....	136
18. การจัดแปลงเกษตรของ ครูเคียง คงแก้ว	140
19. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูเคียง คงแก้ว.....	149
20. การจัดแปลงเกษตรของของครูชูศักดิ์หาดพรม	152
21. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของ ครูชูศักดิ์ หาดพรม.....	161
22. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม	171